

Голові разової спеціалізованої вченої ради PhD 11714

Запорізького національного університету,

доктору юридичних наук, професору

Коломоєць Т.О.

Рецензія

рецензента – доктора філософії у галузі права (PhD) Євтушенко Дар'ї Сергіївни на дисертацію Смирного Олександра Сергійовича на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження, присвяченого добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур, зумовлена сучасними тенденціями розвитку публічного управління та трансформацією адміністративного права України в напрямі утвердження стандартів верховенства права, належного врядування та людиноцентричної моделі держави. В умовах цифровізації адміністративних процесів, розширення дискреційних повноважень органів публічної влади та зростання кількості адміністративних спорів особливого значення набуває не лише формальна законність управлінських рішень, а й їх добросовісний характер.

Принцип добросовісності виступає ключовим інструментом забезпечення балансу між владними повноваженнями суб'єктів публічної адміністрації та правами приватних осіб, запобігання зловживанню правом, формалізму й вибіркового застосуванню норм адміністративного права. Його значення суттєво посилюється у зв'язку з імплементацією європейських стандартів належного врядування, практики Європейського суду з прав людини та положень Закону України «Про адміністративну процедуру», який закріпив добросовісність як один із базових принципів адміністративного провадження.

Водночас у національній доктрині адміністративного права питання добросовісності тривалий час розглядалося фрагментарно, переважно у

контексті цивільно-правових відносин або судової практики, без належної систематизації його змісту, функцій і механізмів реалізації саме в адміністративних процедурах, що зумовлює потребу у ґрунтовному теоретичному осмисленні добросовісності як самостійного адміністративно-правового принципу та у виробленні практичних рекомендацій щодо його застосування у діяльності органів публічної адміністрації.

Отже, обрана тематика є своєчасною, науково обґрунтованою та суспільно значущою, оскільки спрямована на підвищення якості адміністративних процедур, зміцнення довіри громадян до публічної влади та формування ефективної, справедливої й легітимної системи публічного управління.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Рецензування дисертаційного дослідження О.С. Смирного дає підстави дійти висновку, що робота є логічно вибудованою, належно структурованою та спирається на ґрунтовний аналіз значного масиву нормативно-правових актів і наукових джерел із загальної теорії держави і права, адміністративного права і процесу. Дисертація становить самостійну наукову працю, у якій відображено результати проведеного автором дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції отримані дисертантом на підставі опрацювання й безпосереднього використання широкої науково-інформаційної та нормативної бази, а також матеріалів, що стосуються визначення добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. Робота має комплексний характер і вирізняється послідовністю викладу, чіткістю визначення об'єкта й предмета, а також спрямованістю на досягнення сформульованої мети та розв'язання поставлених завдань.

Належний рівень наукової обґрунтованості та практичної значущості одержаних результатів, узагальнено відображених у наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено коректно сформованим теоретико-методологічним підґрунтям вихідних засад дослідження; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням

роботи; використанням актуальних напрацювань юридичної науки й широкої джерельної бази; а також належною апробацією ключових ідей та положень дисертації. Вдалий добір методичного інструментарію, здійснений критичний аналіз і синтез наукової літератури та нормативно-правових актів, а також узагальнення опрацьованого матеріалу дали змогу автору результативно розв'язати поставлені дослідницькі завдання й аргументовано висвітлити підходи до розуміння адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері банкрутства.

Достовірність отриманих результатів підтверджується не лише їх науковою новизною як системою нових знань, що певною мірою сприяють усуненню наявних прогалин в адміністративному праві та процесі України, а й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема в контексті вдосконалення національного законодавства щодо регулювання та розуміння сутності добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. Проведене дослідження є результатом самостійних напрацювань автора та становить обґрунтовану спробу визначити дієві напрями підвищення ефективності відповідних підходів і механізмів.

Основні результати дисертаційної роботи відображено у 6 наукових працях, із яких 3 опубліковано у фахових наукових виданнях, а 3 – у матеріалах (тезах) доповідей на наукових конференціях.

Аналіз змісту дисертації та оприлюднених праць дає підстави констатувати належний рівень аргументованості й обґрунтованості отриманих результатів у площині адміністративного права як у теоретичному вимірі, так і щодо їх практичного використання в межах визначених мети та завдань. Це свідчить про високий науковий рівень роботи, що також підтверджується відповідністю кількості та змісту публікацій вимогам, установленим чинним законодавством України.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній юриспруденції комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано розуміння добросовісності як інтегрованого правового принципу адміністративної процедури, який функціонує не лише як етичний орієнтир, а як юридично зобов'язуючі процесуальні засади, що визначає межі дискреції органів публічної влади та поведінкові обов'язки приватних осіб, при цьому уточнено зміст двосторонньої добросовісності, яка водночас забезпечує належне урядування та забороняє зловживання правами у адміністративному процесі, а також сформульовано критерії оцінки добросовісної поведінки на основі судової практики Верховного Суду та положень європейських правових стандартів;

- класифікацію принципів адміністративної процедури, де виділено загальноправові, спеціальноправові, інституційні з чіткими критеріями розмежування, що дозволило визначити зміст і функціональне навантаження «принципу легітимних очікувань» та «принципу офіційності і розслідування» в контексті їх імплементації в Україні, і стало обґрунтуванням нормативного доповнення системи принципів «принципом мовчазної згоди» та його процесуальними запобіжниками механізму балансу «верховенство права – пропорційність – справедливість» для оцінки дискреції суб'єктів владних повноважень;

удосконалено:

- підходи, що одним із найважливіших інструментів добросовісності здійснення адміністративних процедур є належна мотивація суб'єкта

правовідносин, що має відображати, які факти встановлено і на підставі яких доказів; пояснювати правові норми, застосовані до цих фактів, і причини, з яких інші норми/аргументи були відхилені; демонструвати дотримання процедурних гарантій (право бути вислуханим, доступ до матеріалів, розумні строки тощо);

- концептуальний підхід до забезпечення реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах, що полягає у поєднанні нормативної формалізації та процесуальних гарантій її практичної дії;

набули подальшого розвитку:

- розуміння добросовісності в адміністративному процесі, що проявляється у низці конкретних вимог, як: повнота і всебічність з'ясування обставин; неупередженість і рівність сторін; мотивованість і прозорість рішень; процесуальна чесність у застосуванні інструментів; дотримання розумних строків;

- аналіз моделей реалізації принципу добросовісності у адміністративних процедурах різних правових систем та обґрунтовано можливість їх узгодженої імплементації в українську правову дійсність, на основі чого запропоновано авторський підхід до розуміння добросовісності як комплексного нормативно-ціннісного стандарту адміністративної діяльності, який включає процесуальні обов'язки адміністрації (збирання фактів, мотивування рішень, забезпечення участі особи, пропорційність втручання) та ціннісні орієнтири (сумлінність, послідовність, захист довіри), де визначено ключові зарубіжні інструменти реалізації принципу добросовісності, де виокремлено доктрину легітимних очікувань, право бути вислуханим, принцип офіційного розслідування, презумпцію прозорості.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Рецензоване дисертаційне дослідження базується на системному аналізі та узагальненні значного масиву наукових праць вітчизняних і зарубіжних представників адміністративно-правової доктрини, у яких розкриваються

питання сутності та змісту принципу добросовісності у адміністративних процедурах

Нормативно-правову основу роботи становлять Конституція України, відповідні міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також підзаконні нормативно-правові акти, що визначають принцип добросовісності у адміністративних процедурах. Аргументація висновків автора щодо напрямів підвищення ефективності функціонування зазначеного механізму додатково підсилена залученням порівняльно-правового матеріалу та аналізом практик нормативного закріплення інституту добросовісності в адміністративних процедурах.

Теоретичне підґрунтя дисертації сформовано на основі положень загальної теорії права, адміністративного та господарського права, а також окремих положень теорії держави і права, що дозволило автору всебічно розкрити міжгалузеву природу досліджуваної проблематики.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані щодо сучасного стану правового регулювання інституту добросовісності в адміністративних процедурах, що забезпечило можливість об'єктивно окреслити наявні проблеми та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки й рекомендації є достатньо аргументованими як з огляду на логіку викладу, так і з позицій методології наукового пізнання. Їх отриманню передувала ґрунтовна аналітична робота, що охоплювала опрацювання нормативно-правових актів, а також широкого кола вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, у яких порушуються питання визначення сутності інституту добросовісності адміністративних процедур.

Достатній рівень достовірності та наукової обґрунтованості результатів забезпечено використанням значного масиву літератури, узагальненням практичних матеріалів і застосуванням методів, адекватних предмету дослідження. Автор демонструє належне володіння формально-юридичним, системно-структурним та структурно-функціональним методами, а також прийомами логічного аналізу й синтезу, що позитивно позначається на якості та переконливості аргументації.

Обґрунтованість і вірогідність результатів дисертаційної роботи О.С. Смирного зумовлені також належним доббором емпіричної бази. Дисертантом опрацьовано значну кількість нормативно-правових актів і наукових джерел, що надало змогу комплексно висвітлити заявлену проблематику. Додатково якість проведеного дослідження підтверджується логічно вибудованою структурою дисертації, яка відображає послідовність викладення матеріалу та забезпечує цілісність наукової аргументації.

У підсумку завдання, визначені автором для досягнення мети дослідження, виконані на належному методологічному рівні, що свідчить про сформованість у О.С. Смирного необхідних навичок наукової діяльності та вміння коректно застосовувати методологічний інструментарій у процесі дослідження.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані у дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем принципу добросовісності у адміністративних процедурах *правотворчій та правозастосовній діяльності* – результати дослідження містять низку пропозицій щодо внесення змін до чинного адміністративного законодавства, викладені рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності принципу добросовісності у адміністративних процедурах; *навчальному процесі* – у викладанні студентам закладів вищої освіти

дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство».

Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому свідчить, що дисертаційна робота Смирного Олександра Сергійовича на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур» має цілісний, структурований і комплексний характер. Виклад матеріалу є логічно послідовним, розділи та підрозділи взаємопов'язані, а зміст роботи відповідає заявленій меті та завданням дослідження. Автором забезпечено належний рівень системності у висвітленні теоретичних положень і практико-орієнтованих висновків, що дає підстави розглядати дисертацію як завершене наукове дослідження.

За формальними та змістовими ознаками дисертація відповідає вимогам, установленим чинними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України, зокрема Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними постановою від 03 квітня 2019 р. № 283), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація О.С. Смирного складається зі вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, у тому числі основного тексту – 179 сторінки. Список використаних джерел налічує 203 найменувань на 22 сторінках.

В анотації рецензованого дисертаційного дослідження, виконаного О.С. Смирним, стисло та змістовно викладено основні положення наукової новизни, ключові висновки й пропозиції, спрямовані на визначення напрямів

підвищення ефективності підходів до розуміння принципу добросовісності у адміністративних процедурах.

У вступі автор обґрунтовує актуальність обраної тематики, визначає об'єкт і предмет дослідження, формулює мету та завдання, окреслює зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами й темами. Крім того, у вступній частині наведено характеристику джерельної та теоретичної бази дослідження, розкрито застосовану методологію наукового пізнання, що забезпечило можливість послідовного досягнення мети та виконання поставлених наукових завдань.

У розділі 1 «Теоретична характеристика системи принципів здійснення адміністративних процедур» автором встановлено, що система принципів здійснення адміністративних процедур формується на стику нормативного регулювання, доктринальних підходів і практики, а її цілісність забезпечується не переліком засад, а їх структурною організацією. Визначено, що адміністративна процедура охоплює як «сукупність правових норм», так і послідовність дій владних суб'єктів, спрямованих на вирішення індивідуальної справи та досягнення публічного блага.

У розділі 2 «Реалізація принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур» встановлено, що принцип добросовісності є структуроутворювальним для адміністративних процедур і діє як юридично зобов'язуючий стандарт, а не етична декларація. На нормативному рівні він визначено Законом України «Про адміністративну процедуру» та конкретизовано через суміжні засади – розсудливість, пропорційність, правову визначеність і легітимні очікування. На практичному рівні описано механізми реалізації у дозвільних, контрольних, скаргових і дисциплінарних провадженнях: повнота з'ясування обставин, мотивованість рішень, дотримання строків, вибір найменш обтяжливого заходу, а також заборона суперечливої поведінки органу (*venire contra factum proprium*). Судова практика використана як джерело робочих тестів добросовісності і показала здатність судів коригувати формально законні, але сутнісно

несправедливі рішення. Інституційно ефективність забезпечується цифровими каналами, ризикоорієнтованим контролем та внутрішніми регламентами й стандартами адміністративної діяльності.

У підсумку добросовісність визначено інтегративною засадою, що дисциплінує дискрецію, мінімізує зловживання процесуальними правами та підвищує передбачуваність управлінських рішень, наближаючи національну практику до європейських стандартів належного врядування.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.С. Смирного, варто вказати на певні дискусійні положення:

1. Посилання на Резолюцію Європейського парламенту від 15 січня 2013 р. як на орієнтир щодо принципів та процедурних настанов належної адміністрації є методологічно виправданим. Водночас для підвищення строгості доктринального аналізу варто чіткіше окреслити її місце у системі джерел права ЄС (як акт «soft law») та співвіднести з нормами, що мають обов'язковий характер (передусім із положеннями Хартії основних прав ЄС та релевантною практикою Суду ЄС). Таке розмежування дозволило б уникнути можливого враження про однакову юридичну «вагу» різнорідних джерел;

2. Автор слушно наголошує на багаторівневому походженні загальних принципів права ЄС. Однак реальна роль Суду ЄС як інституції, що наповнює ці принципи змістом і перетворює їх на перевірювані стандарти адміністративної діяльності, у розділі розкрита обмежено. Для посилення аргументації доцільним було б продемонструвати, яким чином Суд ЄС формує та застосовує, зокрема, принципи належного мотивування, права бути вислуханим, пропорційності, захисту легітимних очікувань та неупередженості, і як ці стандарти кореспондують із добросовісністю адміністрації;

3. Опис німецької (VwVfG) та польської (КРА) моделей адміністративної процедури є достатньо інформативним. Водночас у ряді

фрагментів виклад має переважно описовий характер і не завжди супроводжується порівняльно-правовим узагальненням, яке дозволило б послідовно співвіднести зазначені підходи за єдиними критеріями. З огляду на це доцільним видається посилення порівняльного компонента шляхом застосування уніфікованої системи критеріїв аналізу (суб'єкти, стадії процедури, процесуальні гарантії, наслідки порушень, механізми контролю), що сприяло б підвищенню рівня теоретичної систематизації отриманих висновків.

Висловлені зауваження не мають принципового характеру та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, виконаного О.С. Смирним, а радше слугують підґрунтям для подальшої наукової дискусії з проблематики дисертації.

Ознайомлення з результатами дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що дисертація О.С. Смирного є самостійною та завершеною науковою працею, у якій запропоновано авторське бачення й оригінальний підхід до розкриття сутності добросовісності як принципу адміністративних процедур.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що дисертаційне дослідження Олександра Сергійовича Смирного на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур» є завершеною науковою працею, у межах якої отримано нові науково обґрунтовані результати та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у комплексному аналізі сучасного стану й визначенні перспектив забезпечення ефективності підходів до розуміння забезпечення реалізації адміністративних процедур.

Дисертація відповідає вимогам, установленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 р. № 283), а також

Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. З огляду на це, її автор – Смирний Олександр Сергійович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор філософії у галузі права (PhD),
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету

 Д.С. Євтушенко

Підпис
засвідчую

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

 Д.В. Семакарського